

nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis invitis ablatum, nec aliquid Deo potentius invitos Deum et illos separatum. Gaudium vero quale, aut quantum est, ubi tale ac ²²¹ tantum bonum est! Cor humanum, cor indigens, cor expertum ærumnas, imo obrutum ærumnis, quantum **35** gauderes, si his omnibus abundares! Interroga intima tua si capere possint gaudium suum de tanta beatitudine sua: Sed certe si quis alius, quem omnino sicut teipsum diligeres, eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum, quia non minus gauderes pro eo quam pro teipso. Si vero duo vel tres vel multo plures teipsum haberent, tantumdem pro singulis, quantum pro teipso gauderes; si singulos, sicut teipsum, amares. Ergo in illa perfecta charitate innumerabilium angelorum beatorum, et hominum, ubi nullus minus diliget alium quam seipsum, non aliter gaudebit quisque pro singulis aliis, quam pro seipso. Si ergo cor hominis de tanto suo bono vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot et tantorum gaudiorum? Et utique, quoniam quantum quisque diligit aliquem, tantum de bono ejus gaudet: sicut in illa perfecta felicitate unusquisque plus amabit sine comparatione Deum quam se et omnes alios secum; ita plus gaudebit absque æstimatione de felicitate Dei quam de sua et omnium aliorum secum. Sed si Deum sic diligens toto corde, tota mente, tota anima; tu tamen totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat dignitati dilectionis; profecto sic gaudebunt *toto corde, tota mente, tota anima*; ut totum cor, tota mens, tota anima, non sufficiat plenitudini gaudii.

CAPUT XXVI. ²²²

An hoc fit gaudium plenum quod promittit Dominus. ²²³ — Beati tantum gaudebunt quantum amabunt: tantum amabunt, quantum cognoscent.

Deus meus, et Dominus meus, spes mea, et gaudium cordis mei, dic animæ meæ, si hoc est gau-

diū, de quo nobis dicis per Filium tuum: *Peto, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum* (Joan. xvi, 24). Inveni namque gaudium quoddam plenum, et plusquam plenum. Plenum quippe corde, plena mente, plena anima, pleno toto homine gaudio illo, adhuc supra modum supererit gaudium. Non ergo totum illud gaudium intrabit in gaudentes; sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Dic, Domine, dic servo tuo intus in corde suo, si hoc est gaudium, in quod intrabunt servi tui, qui intrabunt in gaudium Domini sui. Sed gaudium illud certe, quod gaudebunt electi tui, *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (Isa. lxiiv, 4; I Cor. ii, 9). Nondum ergo dixi, aut cogitavi, Domine, quantum gaudebunt illi beati tui. Utique tantum gaudebunt, quantum amabunt; tantum amabunt, quantum cognoscent. Quantum te cognoscent, Domine, tunc; et quantum te amabunt! Certe *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* in hac vita, quantum te cognosceat et amabunt in ²²⁴ illa vita. Oro, Deus, cognoscam te, amem te ut gaudeam de te. Et si non possum in hac vita ad plenum, vel proficiam ²²⁵ in dies, usque dum veniat illud ad plenum; proficiat hic in me noticia tui ²²⁶ et ibi fiat plena; crescat amor tuus, et ibi sit plenus ut hic gaudium meum sit in spe magnum et ibi sit in re plenum. Domine, per Filium tuum jubes, imo consulis, petere; et promittis accipere ut gaudium nostrum sit plenum. Peto, Domine, quod consulis per admirabilem consiliarium nostrum; accipiam quod promittis per veritatem tuam, ut gaudium meum plenum sit. Deus verax, peto; accipiam ut gaudium meum plenum sit. Meditetur interim inde mens ²²⁷ mea; loquatur inde lingua mea. Amet illud cor meum; sermocinetur os meum. Esuriat illud anima mea, sicut caro mea, desideret tota substantia mea, donec intrem in gaudium Domini, qui es trinus et unus Deus, benedictus in sæcula ²²⁸. Amen ²²⁹.

VARIE LECTIONES.

²²¹ Tale aut *ms. Vict. S. Mich.* tale ac ²²² Cap. 26. est 25. in *Dec. ms.* ²²³ *ms. Thu.* 90. An hoc gaudium, quod promittat Deus. ²²⁴ Amabunt in *ms.* et amabunt in ²²⁵ Ut proficiam *ms.* vel proficiam ²²⁶ Notitia tua *ms. Thu.* noticia tui ²²⁷ interim mens *ms.* interim inde mens ²²⁸ Sæcula. Amen. *ms. Thuan.* sæcula sæculorum. Amen ²²⁹ *Ms. Explicit Proslogion liber Anselmi Cantuariensis archiepiscopi*

LIBER PRO INSIPIENTE ²³⁰

ADVERSUS

S. ANSELMI IN PROSLOGIO RATIOCINATIONEM

Auctore GAUNILONE Majoris Monasterii monacho.

†. Dubitanti utrum sit, vel neganti ²³¹ quod sit aliqua talis natura, qua nihil majus cogitari possit;

VARIE LECTIONES.

²³⁰ Collatum est hoc opusculum cum *ms. duobus Victorinis EE. 13 et RR 3, uno Gemmeticensi C 54, uno Corbeiensis 307, uno bibliothecæ Thuanæ 90, uno Cisterciensi et uno cœnobii S. Michaelis in monte — Ms. Gem. et Vict. 3. et S. Mich.* Hunc præfigunt titulum Quid ad hæc respondeat quidam pro insipiente *ms. Thu.* Incipit disputatio insipientis dicentis in corde suo: *Non est Deus. ms. Corb.* Responsio qualiter respondeat quidam *ms. Vict. 13.* Incipit disputatio pro insipiente. *ms. Cister.* Quid ad hæc respondeat quidam pro insipiente. In *ms. Gemmeticensi et Sancti Michaelis notatur hujus libri auctor fuisse Gaunilo monachus Majoris Monasterii, vulgo, Mair-Montier.* ²³¹ Dubitanti utrum sit, vel neganti *ms. Corb.* dubitant utrum sit, vel negant

tamen esse ²²³ illam, hinc dicitur primo probari : A in quod ipse negans vel ambigens de illa, jam habeat eam in intellectu ; cum audiens illam dici, id quod dicitur intelligit ; deinde, quia quod intelligit, necesse est ut non in solo intellectu, sed etiam in re sit. Et hoc ita probatur, quia majus est esse in intellectu et in ²²⁴ re, quam in solo intellectu. Et si illud in solo est intellectu, majus illo erit quidquid etiam fuerit in re : ac sic majus ²²⁵ omnibus, minus erit aliquo ; et non erit majus omnibus, quod utique repugnat. Et ideo necesse est ut majus omnibus, quod jam probatum est esse in intellectu, non in solo intellectu, sed et in re ²²⁶ sit ; quoniam aliter majus omnibus esse non poterit.

2. Respondere forsitan potest ²²⁷, quod hoc jam esse dicitur in intellectu meo, non ob aliud, nisi quia id quod dicitur intelligo. Nonne et quaecunque falsa, ac nullo prorsus modo in seipsis existentia ²²⁸, in ²²⁹ intellectu habere similiter dici possem ²³⁰ cum ea, dicente ²³¹ aliquo, quaecumque ille diceret, ego intelligerem ? nisi forte tale illud constat esse, ut non eo modo quo etiam falsa quæque vel dubia, haberi possit ²³² in cogitatione : et ideo non dicor illud auditum cogitare, vel in cogitatione habere ; sed intelligere, et in intellectu habere ; quia scilicet, non possum ²³³ hoc aliter cogitare, nisi intelligendo, id est scientia comprehendendo, re ipsa illud existere. Sed si hoc est : primo quidem non hic erit ²³⁴ aliud, idemque tempore præcedens, habere rem in intellectu ; et aliud, idemque ²³⁵ tempore sequens, intelligere rem esse, ut fit de picture, quæ prius est in animo pictoris ²³⁶, deinde in opere. Deinde, vix unquam poterit esse credibile, cum dictum et auditum fuerit istud non eo ²³⁷ modo posse cogitari non esse, quo etiam potest cogitari non esse Deus ²³⁸. Nam si non potest, cur contra negantem aut dubitantem quod si aliqua talis natura, tota ista disputatio assumpta est ? Postremo, quod tale sit illud, ut non possit, nisi max cogitatum, indubitabilis existentia suæ certo percipi ²³⁹ intellectu ;

in dubio aliquo probandum mihi est argumento : non autem isto ; quod jam sit hoc in intellectu meo, cum auditum intelligo : in quo similiter esse posse quæcumque alia incerta, vel etiam falsa ab aliquo, cujus verba intelligerem dicta adhuc ²⁴⁰ puto ; et insuper ²⁴¹ magis, si illa deceptus ²⁴², ut sæpe fit ²⁴³, crederem ²⁴⁴ qui istud nondum ²⁴⁵ credo.

3. Unde nec ²⁴⁶ illud exemplum de picture, picture, quam facturus est, jam in intellectu habente, satis **36** potest huic argumento congruere. Illa enim picture, antequam fiat ²⁴⁷, in ipsa pictoris arte ²⁴⁸ habetur ; et tale quidpiam in arte artificis alicujus nihil est aliud quam pars quædam intelligentia ipsius ; quia et (sicut ²⁴⁹ sanctus Augustinus ait) cum scaber arcam facturus in opere, prius habet illam in arte : arca, quæ fit in opere, non est vita ; arca, quæ est in arte, vita est ; quia vivit anima artificis, in qua sunt ista omnia, antequam proferantur. Ut quid enim in vivente artificis anima vita ²⁵⁰ sunt ista, nisi quia nihil sunt aliud quam scientia, vel intelligentia animæ ipsius ? At vero ²⁵¹ quidquid extra illa ²⁵², quæ ad ipsam mentis noceantur pertinere naturam, aut auditum aut excogitatum intellectu percipiunt verum ; aliud sine dubio est verum illud, aliud intellectus ²⁵³ ipse quo capitur : quocirca etiam si verum sit esse aliquid, quo majus quidquam nequeat cogitari ; non tamen hoc auditum et intellectum, tale est, qualis nondum facta picture in intellectu pictoris.

4. Huc accedit illud, quod prætaxatum est superius ; quia scilicet illud omnibus, quæ cogitari possint, majus, quod nihil aliud ²⁵⁴ posse esse dicitur quam ipse Deus ; tam ego ²⁵⁵ secundum rem, vel ex specie mihi vel ex genere notam, cogitare auditum vel in intellectu ²⁵⁶ habere non possum, quam nec ipsum Deum, quem utique ob hoc ipsum etiam non esse cogitare possum ²⁵⁷. Neque enim aut rem ipsam quæ Deus est, novi ; aut ipsam possum conjicere ex alia simili ²⁵⁸, quandoquidem et tu talem ²⁵⁹ asseris illam,

VARIE LECTIONES.

²²³ Tamen esse *ms. Gem. Corb. Thu.* cum esse ²²⁴ Esse in intellectu et in *ms. Vict. 13. et Cister. omit.* in intellectu et ²²⁵ Ac si majus *ms. Vict. et Cister.* ac sic majus ²²⁶ Quod est jam probatum, esse in intellectu, et non in solo intellectu, sed in re *ms.* quod esse jam probatum est in intellectu, non in solo intellectu, sed et in re ²²⁷ Responderi potest *ms.* Respondere forsitan potest ²²⁸ In seipsis existentia, *ms. Vict. 3.* in se existentia ²²⁹ Existentia, esse in *ms. Corb. Vict. Thu. omit.* esse ²³⁰ Similiter dici posset *ms.* similiter dici possem *ms. Corb.* simpliciter dici possent ²³¹ Cum ea dicente *ms. Corb.* cum diceate ²³² Haberi possint *ms.* haberi possit ²³³ Intelligitur habere esse, quia, scilicet, licet non possum *ms.* in intellectu habere, quia, scilicet, non possum *ms. Corb.* in intellectu habere quia solum non possum. ²³⁴ Sed hoc non est. Primo quidem non hoc erat *ms.* sed si hoc est ; primo quidem non hic erit ²³⁵ Et aliud, idque *ms. Vict. Cister.* et aliud, idemque *ms. Corb.* aut aliud idemque ²³⁶ Quæ prius est in animo pictorum *ms. Vict. Thu. et Cister.* quæ prius est in animo pictoris *ms. Corb. omit.* quæ prius est ²³⁷ Fuerit illud non eo *ms. Vict. Corb. Thu. Cister.* fuerit istud non eo ²³⁸ Potest non esse Deus *ms. Corb.* potest cogitari non esse Deus ²³⁹ Certo percipi *ms. Corb.* pro certo percipi ²⁴⁰ Intelligerentur dicta : adhuc *ms.* intelligerem, dicta adhuc ²⁴¹ Et insuper *ms. Corb.* insuper ²⁴² Illa deceptus *ms. Corb.* ipsa deceptus ²⁴³ Ut sæpe fit *ms. Corb.* ut secum ²⁴⁴ Crederent *ms.* crederem ²⁴⁵ Crederent quod istud nondum *ms.* crederem qui istud nondum *ms. Vict. 13.* quia istud nondum ²⁴⁶ Unde nec *ms. Corb. omit.* unde ²⁴⁷ Antequam fieret *ms.* antequam fiat ²⁴⁸ Pictoris arte *ms. Corb.* pictoris mente ²⁴⁹ Quia, sicut *ms. Thu. Vict. Corb.* quia, et sicut ²⁵⁰ Vivente anima, vita *ms.* in vivente artificis anima vita ²⁵¹ At vero *ms. Corb. omit.* vero ²⁵² Extra illa *ms. Corb.* non extra illa ²⁵³ Percipiunt verum, aliud est sine dubio verum illud, aliud intellectus *ms. Gem. Vict. et Thu.* percipiunt verum ; aliud sine dubio est, verum illud, aliud intellectus *ms. Corb.* percipiunt, verum aliud sine dubio est. Unde illud aliud intellectus ²⁵⁴ Majus, nihil aliud *ms. Vict. et Corb. et S. Mich.* majus quod nihil aliud ²⁵⁵ Tam ergo *ms.* tam ego ²⁵⁶ Cogitare auditum vel intellectum *ms. Corb.* cogitare auditum, vel intellectum *ms. Vict. Gem.* cogitare auditum, vel in intellectu ²⁵⁷ Non esse cogitare possum *ms. Vict. 13.* non esse cogitare non possum ²⁵⁸ Rem ipsam novi, aut ex alia possum conjicere simili *ms. Vict. 13.* rem ipsam, quæ Deus est novi ; aut ipsam possum conjicere ex alia simili ²⁵⁹ Et tu talem *ms. Corb.* et cum talem

ut esse non possit simile quidquam. Nam si de homine aliquo, mihi prorsus ignoto, quem etiam esse nescirem, dici tamen aliquid audirem, per illam specialem generalemve notitiam, qua quid sit homo vel homines novi, de illo quoque secundum rem ipsam, quæ est homo, cogitare possem: et tamen fieri posset, ut, mentiente illo qui diceret, ipse, quem cogitarem, homo non esset; cum tamen ego de illo, secundum veram nihilominus rem, non quæ esset ille homo, sed quæ est homo quilibet, cogitarem. Nec sine igitur, ut haberem falsum istud in cogitatione vel in intellectu, habere possum illud, cum audio dici, Deus, aut, aliquid omnibus majus. Cum quando illud secundum rem veram mihi quoque notam cogitare possum, istud omnino nequeam, nisi tantum secundum vocem, secundum quam solam aut vix aut nunquam potest ullum cogitari verum. Siquidem cum ita cogitatur; non tam ipsa vox, quæ res est utique vera, hoc est, litterarum sonus vel syllabarum, quam vocis auditæ significatio cogitetur; sed non ita ut ab illo, qui novit quid ea solet voce significari: a quo, scilicet, cogitatur secundum rem vel in sola cogitatione vera: verum ut ab eo, qui illud non novit; et solummodo cogitat secundum animi motum illius auditu vocis effectum, significationemque perceptæ vocis conantem effingere sibi: quod mirum est si unquam rei veritate potuerit. Ita ergo, ne prorsus aliter adhuc et in intellectu meo constat illud haberi, cum audio intellego dicentem esse aliquid majus omnibus quæ valeant cogitari: hæc de eo, quod summa illa natura jam esse dicitur in intellectu meo.

5. Quod autem non solum in intellectu, sed et in re necessario esse, inde mihi probatur; quia nisi

A fuerit, quidquid est in re, majus illa erit: ac per hoc, non erit illud majus omnibus, quod utique jam esse in intellectu probatum est. Adhuc respondeo: Si esse dicendum est in intellectu, quod secundum veritatem cujusquam rei nequit saltem cogitari; et hoc in meo sic esse non denego. Sed quia per hoc esse quoque in re non potest ullatenus obtinere, illud esse ei adhuc penitus non concedo, quousque mihi argumento probetur indubio; quod qui esse dicit hoc, quod majus omnibus aliter non erit omnibus majus, non satis attendit cui loquatur. Ego enim nondum dico, imo etiam nego, vel dubito, ulla re vera esse majus illud: nec aliud ei esse concedo, quam illud, si dicendum est esse, cum secundum vocem tantum auditam rem prorsus ignotam sibi conatur animus effingere. Quomodo igitur inde mihi probatur majus illud rei veritate subsistere, quia constat illud majus omnibus esse: cum id ego eousque negem adhuc, dubitemve constare; ut ne in intellectu quidem vel cogitatione mea, eo saltem modo majus ipsum esse dicam, quo dubia etiam multa sunt et incerta. Prius enim certum nihil necesse est fiat, revera esse alicubi majus ipsum, et tum demum ex eo, quod majus est omnibus, in seipso quoque subsistere non erit ambiguum.

6. Exempli gratia: Aiunt quidam alicubi Oceanum esse insulam, quam ex difficultate vel potius impossibilitate inveniendi quod non est, cognominant aliqui perditam: quamque fabulantur multo amplius, quam de fortunatis insulis fertur, divitiarum, deliciarumque omnium incestimabili ubertate pollere, nulloque possessore aut habitatore, universis aliis, quas incolunt homines, terris, possidendorum redundantia usquequaque præstare. Hoc ita esse dicat

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰⁰ Et tamen *ms. Vict.* sed tamen ⁹⁷⁰ Quem esse cogitarem *ms. omitt.* esse ⁹⁷¹ Cum tamen ego *ms. Corb.* cum tamen esse ⁹⁷² Non qui esset... sed qui est *ms.* non quæ esset... sed quæ est ⁹⁷³ Possum. illud *ms. Vict.* 43. possem illud ⁹⁷⁴ Aut aliud omnibus *ms.* aut aliquid omnibus ⁹⁷⁵ Quando illud *ms. Corb.* quando aut illud ⁹⁷⁶ Illud rem veram *ms. Corb. S. Mich. Vict. Thu.* illud secundum rem veram ⁹⁷⁷ Cogitare posse illud *ms. Vict. 3. Corb. Cist. edit. Col. 1612.* cogitare ⁹⁷⁸ Possem istud *ms. Vict. 43.* possum cogitare istud ⁹⁷⁹ Nequeam, potest ullum cogitari verum, siquidem *ms. Vict. Thu. Gem. S. Mich. Cist.* nequeam, nisi tantum secundum vocem, secundum quam solam aut vix aut nunquam potest ullum cogitari verum. Siquidem *ms. Corb.* nequeam, nisi tamen secundum vocem secundum quam solam aut vix aut nunquam potest illum cogitare. Verum siquidem ⁹⁸⁰ Cogitatione vera, verum ut ab *ms. Gem. Vict. Cister. Thu.* cogitatione veram, verum ut ab *ms. Corb.* cogitatione vera sit ab ⁹⁸¹ Secundum animi motum *ms. Corb.* animi motu ⁹⁸² Auditu vocis effectum *ms. Corb.* auditu vel vocis effectum *ms. Vict. 43.* auditu vocisque affectum ⁹⁸³ Effingere: sibi: quod *ms.* effingere sibi: quod *ms. Corb.* effingero sibi: quod ⁹⁸⁴ Veritate potuerit *ms. Vict. 43.* veritatem potuerit ⁹⁸⁵ Ab intellectu meo *ms.* in intellectu meo ⁹⁸⁶ Hoc de eo *ms.* hæc de eo ⁹⁸⁷ Jam esse dicitur in intellectu meo *ms. Corb.* jam dicitur intellectu meo ⁹⁸⁸ Quam autem et in re *ms. Corb.* Quod autem non solum in intellectu, sed et in re ⁹⁸⁹ Quia ubi fuerit quidquid est majus, in re illa erat: ac si per hoc *ms.* quia nisi fuerit quidquid est in re, majus illa erit: ac per hoc ⁹⁹⁰ Ad hoc respondeo, si esse dicendum: est in intellectu, quod secundum veritatem cujusque rei *ms. Vict. et Thu.* Adhuc respondeo. Si esse dicendum est in intellectu, quod secundum veritatem cujusquam rei *ms. Cister.* Ad hoc ego respondeo: si esse dicendum est in intellectu etc. *ms. Corb.* Respondeo. Sic enim dicendum est in intellectu quidem secundum veritatem cujusquam rei ⁹⁹¹ Et hoc in meo *ms.* et hoc in meo ⁹⁹² Non potest nullatenus *ms.* non potest ullatenus ⁹⁹³ Adhuc penitus *ms. Cister. omitt.* adhuc ⁹⁹⁴ Quod qui esse *ms. Thu.* quod si esse ⁹⁹⁵ Dicit hoc *ms. Vict. 43.* esse dicit, sed hoc ⁹⁹⁶ Non erit omnibus minus *ms. Vict. Thu. Gem. Cister.* non erit omnibus majus ⁹⁹⁷ Ulla re *ms. Thu.* nulla re ⁹⁹⁸ Si dicendum est *ms. Corb.* Non dicendum est ⁹⁹⁹ Quando igitur *ms.* quomodo igitur ¹⁰⁰⁰ Quia constat *ms. Vict. 43. Cister.* quomodo igitur ¹⁰⁰¹ Eo usque negem adhuc dubitemve *ms. Corb.* adhuc dubitem, negemve ¹⁰⁰² Ut ne intellectu *ms.* ut ne in intellectu ¹⁰⁰³ Certum mihi necesse est *ms. Vict. 43. omitt.* mihi ¹⁰⁰⁴ Alicubi majus ipsum *ms. Vict. 43. omitt.* ipsum ¹⁰⁰⁵ Et tamen deinde ex *ms.* et tum deum ex ¹⁰⁰⁶ Vel potius ex *ms. omitt.* ex ¹⁰⁰⁷ Hoc ita esse *ms. Vict. et Corb.* hæc ita esse

mihī quispiam; et ego facile dictum, in quo nihil est difficultatis, intelligam. At si tunc velut ¹⁰⁰⁸ consequenter ¹⁰⁰⁹ adjungat ac dicat ¹⁰¹⁰: Non potes ultra dubitare insulam illam omnibus terris præstantiorem vere esse alicubi ¹⁰¹¹ in re, quam et in intellectu ¹⁰¹² tuo non ambigis esse: et quia præstantius est non in intellectu solo ¹⁰¹³, sed, etiam esse in re; ideo sic ¹⁰¹⁴ eam necesse est esse; quia nisi fuerit, quæcumque alia ¹⁰¹⁵ in re est terra præstantior illa erit; ac sic ipsa jam a te præstantior intellecta, præstantior ¹⁰¹⁶ non erit. Si, inquam, per hæc ille ¹⁰¹⁷ mihi velit astruere de insula ista, quod vere sit, et ambigendum ¹⁰¹⁸ ultra non esse: aut jocari ipsum ¹⁰¹⁹ credam ¹⁰²⁰, aut nescio quem stultiorem debeam ¹⁰²¹ reputare; utrum me, si ei concedam; an illum ¹⁰²², si se putet aliqua certitudine insulæ illius essentiam

ustraxisse, nisi prius ipsam præstantiam ejus solummodo sicut rem vere atque indubie existentem, nec ullatenus sicut falsum aut incertum aliquid in intellectu meo ¹⁰²³ esse docuerit.

7. Hæc interim ¹⁰²⁴ ad objecta incipiens ille responderit ¹⁰²⁵ cui cum deinceps asseritur tale esse majus illud, ut nec sola cogitatione valent non esse: et hoc rursus non altunde probatur, quam eo ipso, quod aliter non erit omnibus majus, idem ipsum possit referre responsum ¹⁰²⁶, et dicere. Quandonam ego rei veritate ¹⁰²⁷ esse tale aliquid, hoc est, majus omnibus, dixi: ut ex hoc mihi debeat probari intan-

tum etiam ¹⁰²⁷ reipsa id esse, ut nec possit cogitari ¹⁰²⁸ non esse? Quapropter certissimo primitus aliquo probandum est argumento aliquam superiorem, hoc est, majorem ac meliorem omnium, quæ sunt, esse naturam, ut ex hoc, alia ¹⁰²⁹ jam possimus omnia probare ¹⁰³⁰ quibus necesse est illud quod majus ac melius est omnibus ¹⁰³¹, non carere. Cum autem dicitur quod summa res ista non esse nequeat cogitari, melius fortasse diceretur quod non esse, aut etiam posse non esse, non possit intelligi: nam secundum proprietatem verbi istius, falsa nequeunt intelligi; quæ possunt utique eo modo cogitari, quo Deum non esse, insipiens cogitavit: et me quoque esse certissime scio, sed et posse non esse nihilominus scio; summum vero illud quod est Deus ¹⁰³², et esse, et non esse non posse, indubitanter intelligo. Cogitare autem me non esse, quandiu esse certissime scio, nescio utrum possim; sed si possum, cur non et quidquid aliud ¹⁰³³ eadem certitudine scio? Si autem non possum, non erit jam istud proprium Deo.

8. Cætera libelli illius tam veraciter et tam præclare sunt magnificeque disserta ¹⁰³⁴, tanta denique referta ¹⁰³⁵ utilitate, et pii ac sancti affectus intimo quodam odore fragrantia, ut nullo modo propter illa, quæ in initiis ¹⁰³⁶ recte quidem sensa, sed minus firmiter argumentata sunt, ista sint contemnenda ¹⁰³⁷, sed illa potius argumentanda robustius, ac omnia ¹⁰³⁸ cum ingenti veneratione et laude suscipienda.

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰⁸ Ac si tunc velit *ms.* At si tunc velut ¹⁰⁰⁹ Consequenter *ms. Vict.* 13. contingenter ¹⁰¹⁰ Ac si dicat *ms.* ac dicat ¹⁰¹¹ Vere esse alicubi *ms. Corb.* nec esse alicubi ¹⁰¹² Quam in intellectu *ms. Vict.* quam et in intellectu *ms. Corb.* quam et intellectu ¹⁰¹³ Non in intellectu solo *ms. Corb.* non in intellectu solo ¹⁰¹⁴ Ideo sic *ms. Thu.* ideoque sic ¹⁰¹⁵ Quicumque alia *ms.* quæcumque alia ¹⁰¹⁶ Præstantior et intellecta præstantior *ms.* Præstantior intellecta, præstantior ¹⁰¹⁷ Per hoc ille *ms.* per hæc ille ¹⁰¹⁸ Ambigendum *ms. Thu.* et ambigendum ¹⁰¹⁹ Jocari ipsum *ms. Corb.* altercari illum ¹⁰²⁰ Credam... debeam *ms. Corb.* credam... debeam ¹⁰²¹ An illum *ms. Corb.* aut illum ¹⁰²² Intellectu in eo *ms.* intellectu meo *ms. Corb.* intellectu mero ¹⁰²³ Hoc interim *ms. Corb. Gem. Vict. Cister.* hæc interim. ¹⁰²⁴ Ille responderit *ms. Vict.* 13. ille responderet ¹⁰²⁵ Possit referre responsum ¹⁰²⁶ Rei veritatem *ms. Gem. Vict. S. Mich.* rei veritate ¹⁰²⁷ In tantum etiam *ms. Thu.* in tantis etiam ¹⁰²⁸ Nec posset cogitari *ms.* nec possit cogitari ¹⁰²⁹ Ex hac alia *ms.* ex hoc alia ¹⁰³⁰ Probare *ms. Vict. Thu. Cister.* comprobare ¹⁰³¹ Necesse est, ac quod majus ac melius est illud omnibus *ms. Gem. Vict. S. Mich. Cister.* necesse est illud quod majus ac melius est omnibus ¹⁰³² Illud, quod est scilicet, et Deus *ms. Thu.* illud quod Deus *ms. Vict. et Corb.*, illud quod est, scilicet, est Deus ¹⁰³³ Cur et nunquid aliud *ms. Cister. Gem. Corb. Vict.* Cur non et quidquid aliud ¹⁰³⁴ Præstantia *ms. Thu. Gem. Vict. Cister.* disserta *ms. Corb.* diserta ¹⁰³⁵ Restricta *ms.* referta ¹⁰³⁶ Quæ videntur *ms.* quæ in initiis *ed. Ven.* quæ virtus ¹⁰³⁷ Argumentata, sibi ista sint contemnenda *ms.* argumentata sunt, ista sint contemnenda ¹⁰³⁸ Ac omnia *ms. Cister.* ac sic omnia

SANCTI ANSELMI

LIBER APOLOGETICUS

CONTRA GAUNILONEM RESPONDENTEM PRO INSIPIENTE ¹⁰³⁹.

37 Quoniam non me ¹⁰⁴⁰ reprehendit in his dictis ille insipiens, contra quem sum locutus in meo opusculo ¹⁰⁴¹; sed quidam non insipiens ¹⁰⁴², et ca-

tholicus, pro insipiente, sufficere mihi potest respondere catholico.

VARIE LECTIONES.

¹⁰³⁹ *Ms. Vict.* 13. Incipit Liber Anselmi archiepiscopi et abbatis contra respondentem pro insipiente. *ms. Gem. et Vict. Cister.* Quid ad hæc respondeat editor ipsius libelli (Prosligion.) *ms. Thu.* Incipiunt responsiones Anselmi contra respondentem pro insipiente dicente in corde suo; *Non est Deus*: sive Responsio contra fatuum. *ms. S. Michaelis*, Responsio Anselmi ad eundem, id est, Gaunilonem ¹⁰⁴⁰ Quoniam non me *ms. Vict.* 13. omit. non ¹⁰⁴¹ In meo opusculo *ms. Thu.* in eo opusculo ¹⁰⁴² Quinam non insipiens *ms. Corb.* quidam insipiens